

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskernes Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

SØNDERJYSK MÅNEDSSKRIFT

med nyt om Sønderjylland

- historie
- kultur
- erhverv
- kunst
- dagligliv
- byer
- personer
- egne
- bøger
- museer

i fortid og nutid

Udgivet af

Historisk Samfund for Sønderjylland

AABENRAA BOGTRYKKERI

Leif Mogensen & Søn

Vestermarksvej 21 · 6200 Aabenraa

Telefon 74 62 25 49 · Telefax 74 62 14 12

... tryksager af enhver art

Aabenraa Fotosats

FOTOSATS · DESK TOP · WEB-DESIGN · FARVEKOPIERING

Aabenraa Fotosats ApS · Nybro 6 · 6200 Aabenraa

Tlf. 74 62 42 44 · Fax 74 62 42 48 · E-mail: aafoto@post3.tele.dk

GRAM

– til dig, der tænker
lidt længere

JYDSKE VESTKYSTEN

AS Brødr. Müller

Gas Equipment

Vollerup, 6400 Sønderborg

For Borgere og
Borgerinder

RESTAURANT
KURSUSCENTER

Haderslevvej 7
6200 Aabenraa
Telefon 74 62 28 48
Telefax 74 63 12 48

FOLKEHJEM

IDRÆTSHØJSKOLEN I SØNDERBORG

Tilbyder højskoleophold med
lederuddannelse i en selvvalgt
idrætsgren.

Vælg mellem 17-, 23- eller
40 ugers ophold.

Desuden 1-ugers kurser i juli og
august.

Ring efter vor brochure

Tlf. 7442-1848

Revisions- centret A/S

REGISTEREDE REVISORER FRR

Haderslevvej 6 74 62 49 49

Fax 74 62 49 50

6200 Aabenraa

SKIFTER BIL

VOLVO

OVE ARKIL A/S

CIVILINGENIØR

ENTREPRENØR

HADERSLEV

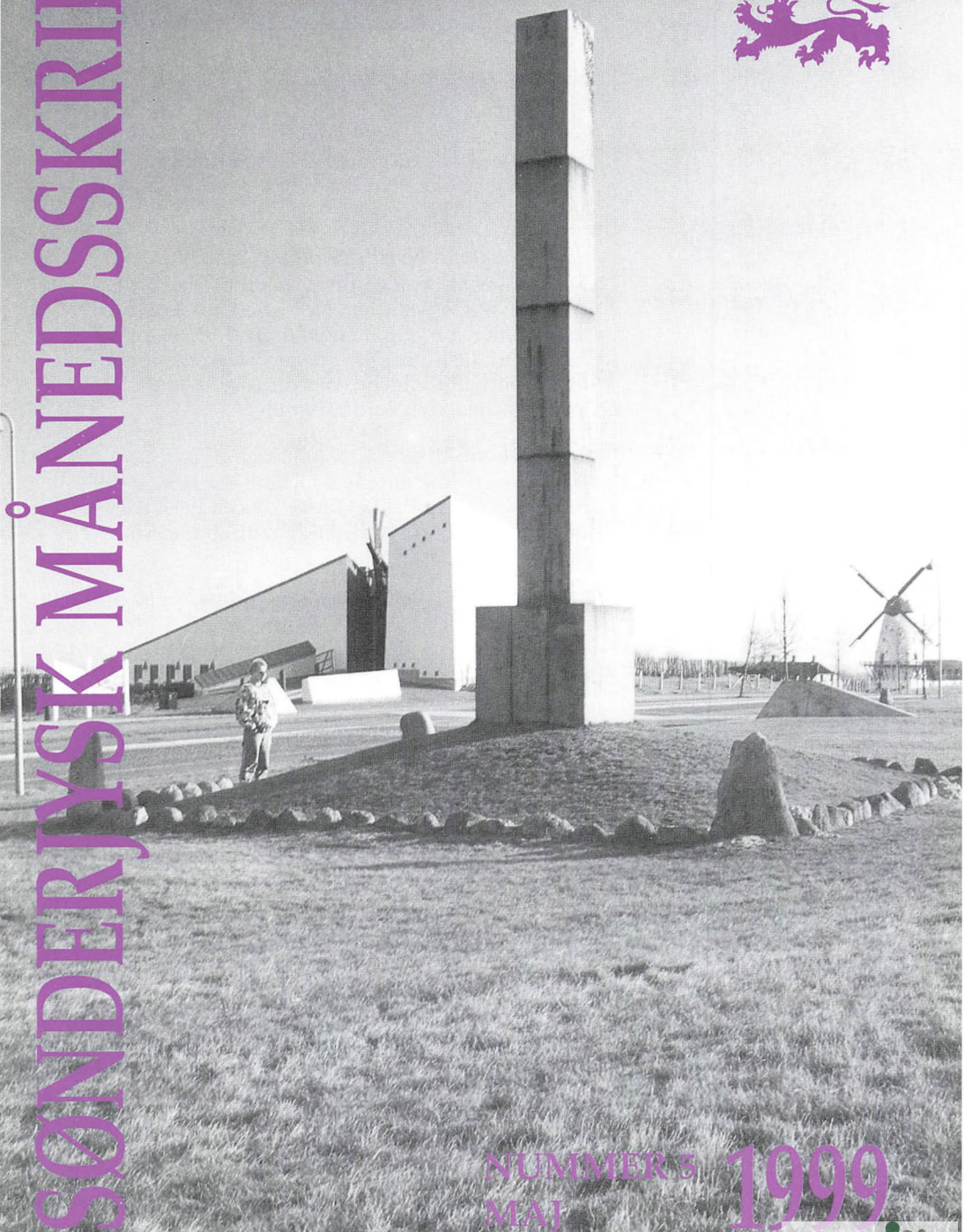
Spindegården

BOLIG - og

KIRKETEKSTILER

Design: Hanne Vedel

SØNDERJYSK MÅNEDSSKRIFT

NUMMER 5
MAJ

1999

Sønderjysk Månedsskrift

Udgivet af
Historisk
Samfund
for Sønderjylland

Abonnementspris
150 kr. årligt incl. moms
og forsendelse.

Enkeltnumre 20 kr. pr. stk.

Farvelagte eller udvidede
enkeltnumre 30 kr. pr. stk.

Ekspedition:
Haderslevvej 45
6200 Aabenraa
tlf. 74 62 46 83.

Kontortid ma.-to. kl. 9-14.

Redaktion:
Kim Furdal (ansv.)
Institut for
sønderjysk Lokalhistorie
6200 Aabenraa

Lennart Madsen
Haderslev Museum
6100 Haderslev

Carsten Porskrog Rasmussen
Fredenshøj 28
6200 Aabenraa

© Sønderjysk Månedsskrift
og forfatterne

Sats/montage: Aabenraa Fotosats ApS
Tryk: Winds Bogtrykkeri A/S,
Haderslev

I dette nummer:

Norsk soldat i Treårskrigen 99
Hvordan var livet for de norske soldater, som kom til Nordslesvig under Treårskrigen? Knud Schultz har læst brevene fra Anders Hansen Kranstad, der var norsk soldat i Nordslesvig i tiden fra august 1849 til juli 1850.

»Sprachenland Nordfriesland« 109
Med to hovedsprog og tre egnessprog, frisisk, plat-tysk og sønderjysk, har Nordfriesland kreds en usædvanlig sproglig mangfoldighed. Direktør for Nordfriisk Instituut, Dr. Thomas Steensen, fortæller om sprogforholdene i Nordfriesland og projektet »Sprachenland Nordfriesland«.

Grænselandskronik 115
Bølgerne gik højt om såvel Dybbøl Banke som det forulykkede skib Pallas i første kvartal 1999. Begge dele indgår i journalist Eskild Brams grænselandskronik for januar kvartal.

Det sker - på de nordslesvigske museer 124

Bognyt 126

Bagsiden om forsiden 128
I forlængelse af skåltaler om et treenigt Norden deltog 357 svenske og norske frivillige på dansk side under Treårskrigen. Museumsinspektør Axel Johnsen, Museet på Sønderborg Slot, skildrer baggrunden for den frivillige nordiske krigsdeltagelse, der vakte betydelig opmærksomhed i samtiden og bidrog til at styrke den danske moral.

Forsidebillede:

Mindesmærket over de nordiske frivillige krigsdeltagere i Treårskrigen og 1864 rejst i 1936 på Dybbøl Banke. I baggrunden ses Historiecenter Dybbøl Banke 1864 og Dybbøl Mølle. Foto: Museet på Sønderborg Slot.

Norsk soldat i Treårskrigen

Breve fra Anders Hansen Kranstad

Af KNUD SCHULTZ

Howdan var livet for de norske soldater, som kom til Nordslesvig under Treårskrigen, Knud Schultz har læst brevene fra Anders Hansen Kranstad, der var norsk soldat i tiden fra august 1849 til juli 1850.

Norske soldater til Sønderjylland

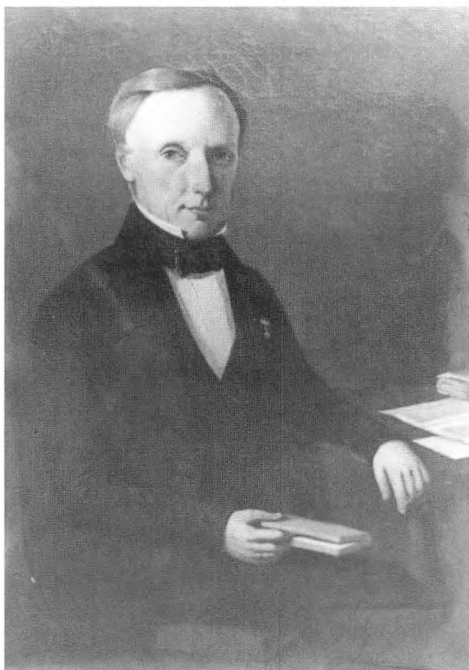
Efter slaget ved Fredericia, den 6. juli 1849, blev der den 10. juli sluttet våbenstilstand mellem Preussen og Danmark. Heri indgik en aftale om, at svensk og norsk militær skulle besætte Nordslesvig, og de preussiske tropper trækkes sydpå.

Til trods for våbenstilstanden var det urolige tider. Det provisoriske styre var domineret af slesvig-holstenere og udøvede et terrorregime ved bl.a. ulovligt at afholde sessioner for at hverve soldater til den slesvig-holstenske oprørshær. I Haderslev gjorde borgmester Otto Kier med god hjælp af politimester Hugo Jensen og dennes gendarmen således alt for at holde de dansksindede nede.

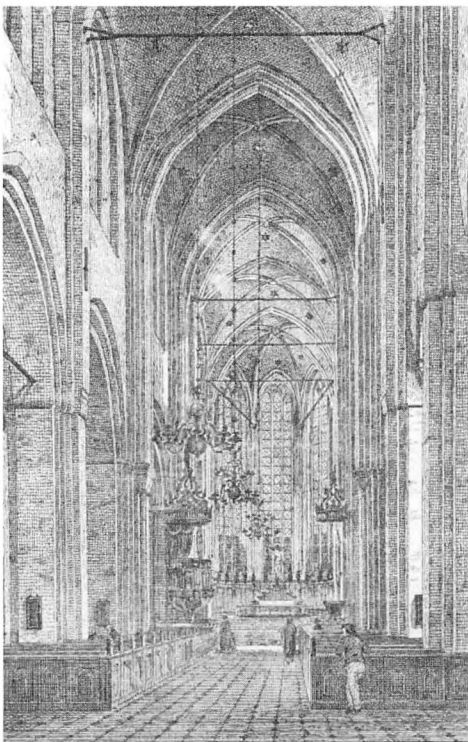
Den 29. august 1849 kunne Dannevirke imidlertid fortælle, at der mandag eftermiddag var ankommet nogle svenske husarer til Årøsund, som drog videre til Hoptrup. »I går ventedes flere svenske (eller norske), men de kom ikke.« Først den 2. september ankom to norske infanterikompanier til Haderslev, om hvilke Dannevirke kunne fortælle:

»I går aftes kom der 300 mand norske soldater og i dag ventes to batterier artilleri. Tillige med nordmændene kom en hel horde af hjempermitterede tapre danske landsoldater med en dansk fane. Svenskerne og nordmændene er iført blå våbenfrakker, meget snævre grå benklæ-

der, sko og pikkelhuer, som tilgavns er belæssede med jern osv. Det er nu farligt at gå ud uden våben. Samtlige gendarmere er gående sydpå med politimester Jensen. Svenskerne og nordmændene er uhyre ængstelige, så at husarerne hver nat, ja hver time rider patrulje. I kvartererne må de ikke være færre end seks sammen, og deraf må to holde vagt om natten, for at ikke det tyske »røverpak« skal overfalde og dræbe dem.«

Otto Kier (1792-1863) var advokat i Haderslev og blev i 1840 udnævnt til herredsfoged i Gram herred. I juli 1848 blev han indsat som borgmester i Haderslev af den provisoriske regering, en post han besad indtil afsættelsen i marts 1850. Foto: Haderslev Byhistoriske Arkiv.

*De norske soldater havde ifølge brevene ofte ærin-
der i Vor Frue kirke, »den store tyske kirke«, som
Anders Kranstad kaldte den. Det indre af kirken
er tegnet af Heinrich Hansen i 1854. Maleri:
Haderslev Museum.*

Om den norske kaptajn Schrøders første møde med Hugo Jensen beretter Dannevirke den 6. september: »De norske tropper blev modtaget af politimesteren, der var ledsaget af et helt slæng gendarmere. Den øverstkommanderende spurgte politimesteren, idet han pegede på gendarmene, hvad det var for karle, og da han havde fået oplysning herom, sagde han: 'Den slags millitær kender jeg ikke, og vil jeg ikke kende; dog derom kunne vi nærmere tale, nu hurtigt indkvarteringsbilletter.' Det dansksindede parti udbragte et kraftigt hurra for nordmændene, der endte med et 'Ned med gendarmene', hvorpå disse tøflede af«.

Afgang fra Norge

En norsk soldat, Anders Hansen Kranstad, som var udstationeret i Haderslev i tiden fra september 1849 til juli 1850, har efterladt en samling breve. De fleste af brevene er en brevveksling mellem ham og broderen, Ole Hansen Kranstad. Desuden er der et enkelt brev fra søsteren samt enkelte til og fra venner i Haderslev, efter at Anders var kommet hjem til Norge.

Kåre Olsen fra Oslo, der havde fået adgang til papirerne, henvendte sig i 1985 til Haderslev Byhistoriske Arkiv, som han tilbød afskrifter af de breve, der havde tilknytning til Haderslev.

Anders Hansen Kranstad (f. 1823, d. 1910), der er født i Rammes kommune i Vestfold, fortæller i det første brev, dateret den 19. august 1849, om forberedelserne i Norge. Efter at have mødt til tjenesten i Asker marcherede soldaterne til Christiania (Oslo), hvor de indrettede sig i telte på Etterstasletten. Her fik soldaterne at vide, at de skulle under kommando af kaptajn Schrøder, der havde lovet at være som en fader for det Numedalske Musketerkorps. Fra Oslo gik rejsen tirsdag den 21. august videre til hertugdømmet Slesvig.

Det næste brev er sendt fra Haderslev. Anders sender en tegning af byen og fortæller om rejsen fra Norge med skibet »Haabet« af Tønsberg: »Dampskibet Carl Johan trak os til Filtvedt..., siden sejlede vi ud i det vide hav forbi de andre to skibe af vort følge. Da en storm af sydvest begyndte at kaste det gode skib snart til den ene, snart til den anden side, var mange af os meget søsyge, men jeg og nogle med mig var ganske sunde og friske«.

Søndag den 27. august ankrede skibet op ved Frederikshavn, hvor de fik god vin og en lods ombord. »Vi sejlede forbi mange byer og øer, som jeg ikke kan fortælle eder [om], men dejligt syntes for

vore øjne.« Den 30. august nåede soldaterne til Sønderborg, hvor de blev indkvarteret. Her vrimlede det med soldater. Der var »tyskere, prøjsere, gendarmere, og Gud ved, hvor mange steder de var fra. Nogle var over to hundrede mile derfra. Oh, hvor mange ædle og godmodige danske musketerer var ikke der. Ja, de trakterede overmåde meget til os«.

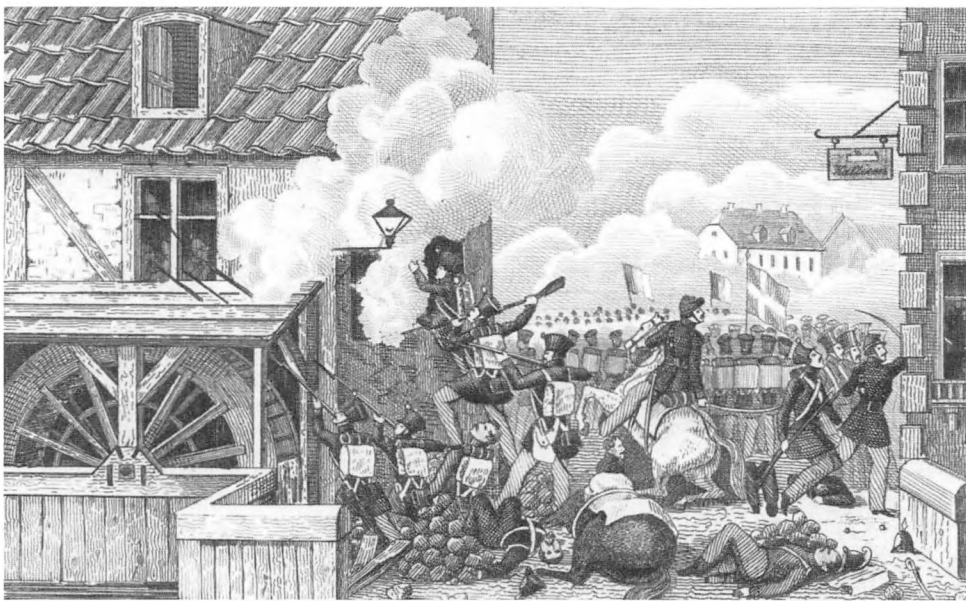
Den 1. september sejlede de til Årøsund i et »stort krigsdampfartøj«. Derfra marcherede soldaterne til Hajstrup, hvor de fik en strålende modtagelse. »Der levede jeg det bedste, jeg i min livstid har levet.« Om søndagen stillede de op til bøn. Ved afrejsen fulgte byens drenge og piger med dem. Drengene gik foran med faner, mens pigerne strøede blomster på vejen foran dem. De kom til Haderslev og fik indkvarteringsedler. Anders Kranstad fortæller videre, at mange af de tyske indbyggere og de mange så-

rede, som lå i den store tyske kirke, rejste ud af byen ved deres ankomst.

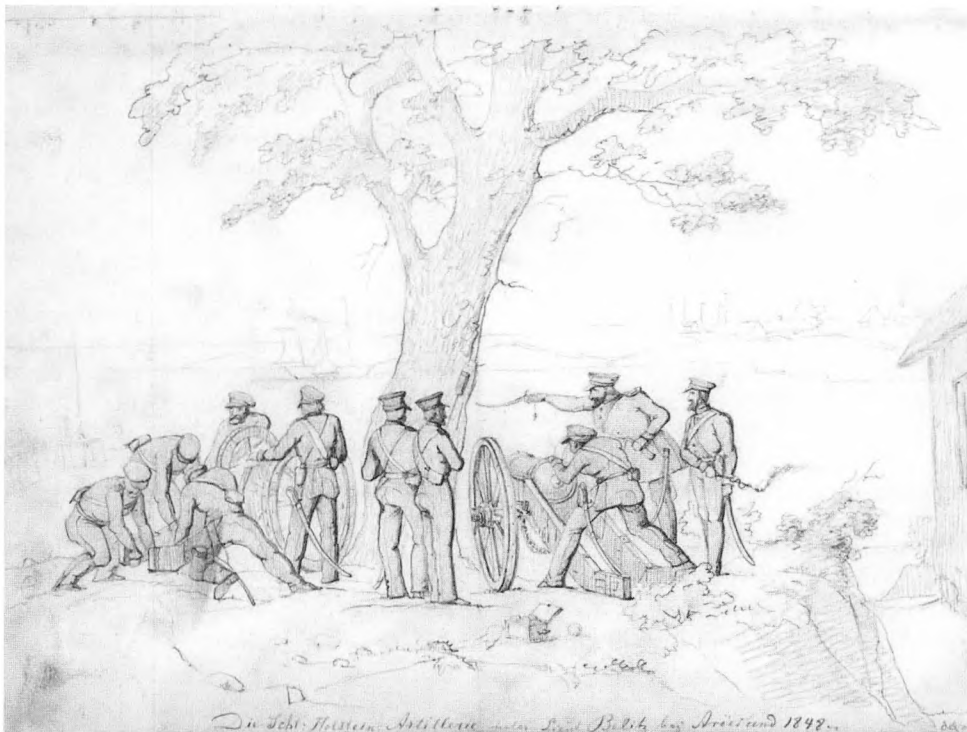
Til sidst i brevet skriver han, at brevene har fri overfart frem og tilbage. Breve skal sendes til: Musketer no. 26 af det 3die feltkompagni Numedalske Musketerkorps Anders Hansen, Haderslev i Slesvig.

Opholdet i Haderslev

I sit næste brev fra den 2. oktober til broderen fortæller Anders om opholdet i Haderslev. De har det godt og håber, at det samme er tilfældet for dem derhjemme. De skal muligvis flytte til Christiansfeld. Han skriver videre, at de fra den 20. til den 24. september »turede marken i Haderslev«, men at de desværre skulle være i kvarter kl. 8 om aftenen. Hver morgen kl. 7¹/₂ skal de stille på kirketorget, og efter en andagt marcherer de uden for byen til eksercits i tre til fire timer.

Den 3. april 1849 rykkede general Ryes tropper fra nord ind i Haderslev og trængte de 1.500 hanseatiske dragoner, der var udstationeret i byen, imod syd. Det kom til kamp i byens gader, bl.a. ved Slotsvandmøllen. Scenen, der er set fra nord, er ikke topografisk korrekt, idet der aldrig har siddet et møllehjul på nordsiden af møllen. Tegning: Haderslev Museum.

Haderslevmaleren Eduard Wassner (1815-1888) har i sine skitsebøger skildret adskillige scener fra Treårskrigen, altid set fra slesvig-holstensk side. Den 27. marts 1849 tegnede han det slesvig-holstenske artilleri, der engang i 1848 stod opstillet ved havnen i Årøsund, hvortil de norske soldater ankom den 1. september 1859. Tegning: Haderslev Museum.

Den sidste time bliver øksercitsen ledsaget af musik. De har garnisonstjeneste hvert 8. døgn.

Anders fortæller videre, at priserne på købmandsvarer synes at være næsten de samme som i Norge. Han bruger ikke så mange af sine egne penge, da deres vært er pligtig til at servere dem mad en gang daglig, »og otte mærker brød får vi hver fjerde dag, men nu der er mange gode folk, så leverer vi brødet til værten og får derfor fuld spise tre gange mad og to gange kaffe om dagen, og tre skilling har vi i tobakpenge og fire skilling i kaffepenge, thi de fleste tager ingen penge af os«.

Indtil videre har de skiftet kvarter tre

gange, men de har været heldige og har boet nogle gode steder. »Jeg kan også sige jer, at vi søndagen den 30. september havde en liden lystighed på øksercitspladsen, og hele musikken blæste for os til dans, og hver fik et glas punch, og det havde været ret morsomt, hvis ikke regnen havde hindret vor glæde med at gå hjem. Siden gik mange af os til den store dansesal midt på torvet, hvor en mængde mennesker var forsamlede, både norske, danske og tyske gendarmere, og Gud ved, hvor mange nationer der var. Dog var alle rolige og i glæde.«

I et brev, dateret den 4. november, skriver Anders, at tiden indimellem kan falde lidt lang, og det er en god beskæfti-

gelse at skrive breve. Han glæder sig over, at de kom til Haderslev og ikke som de norske fodjægere til Flensborg, hvor der næsten bestandig er oprør. I Haderslev har de kun vagten en gang om ugen og så eksercitsen, som han håber, at de vil slippe for, når vejret bliver dårligt. Der er kommet sne den 1. oktober, og nogle steder er der 1 1/2 tomme is på vandet. Hver tirsdag og torsdag er det torvedag, hvor bonden kommer til byen med alt muligt, men først og fremmest med kreaturer og store stude, så næsten alle gader er fulde af kvæg. Han har indtil 1. november logeret hos en Peder Vraa, men er nu kommet i det hidtil dårligste logi hos danske værter. De havde det bedre hos tyskerne, og Anders fortæller videre, at soldaterne den anden november var til alters i den store Mariekirke ved torvet.

Den 20. november klager Anders over, at han venter med længsel efter at få brev. Han har skrevet tre breve, men kun modtaget et, mens nogle af kammeraterne allerede har fået mange. Han skriver, at de fleste er friske og raske. Der har været roligt, siden de kom til byen, med undtagelse af en aften, da nogle soldater kom i klammeri med tyske sven- de på et værtshus. En patrulje kom dog til og fik dæmpet gemytterne. Han foreslår samtidig broderen at rejse til Haderslev efter julebrændevin. Her koster en pot brændevin ikke mere end fire skilling, hvilket svarer til otte skilling i norske penge.

Den 3. december skriver Anders, at de skal tilbringe julen i et nyt kvarter. Han har ikke de bedste forventninger, da de skal betale fire skilling for deres kost morgen og aften. Det, finder soldaterne, er for meget i forhold til priserne på levnedsmidlerne. Brød får de udleveret hver tredje dag, og der er rigeligt, da de ikke spiser meget, når de ikke arbejder. Samme dag har hele korpset været i

kirke, hvor deres egen præst prædikede »og i aften skal vor egen musik spille på dansesalen«.

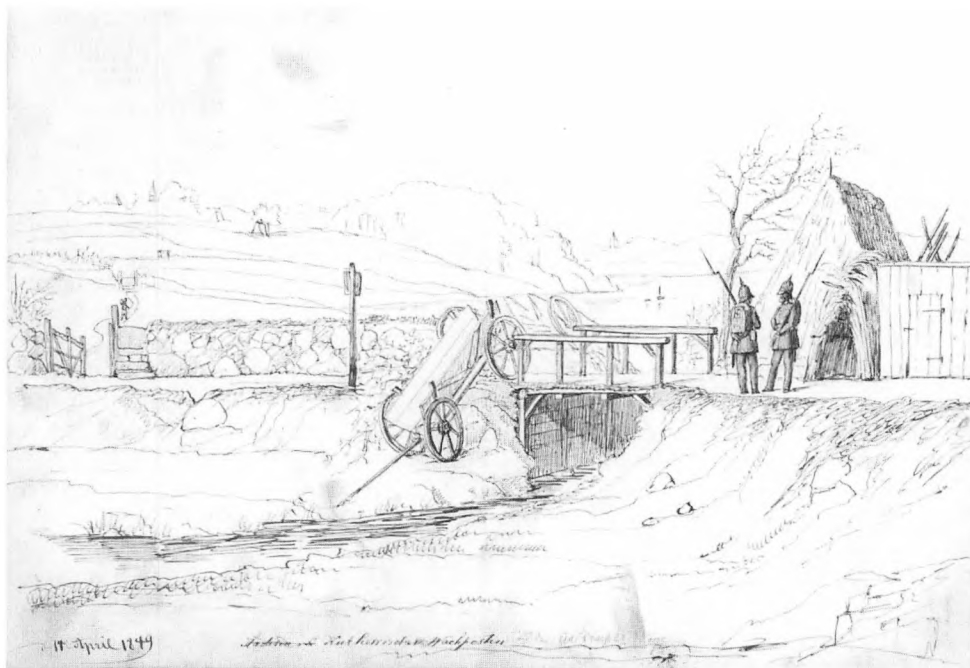
Den 8. januar sender Anders en nytårshilsen til »moder, brødre og søster og alle gode venner og bekendte«. Han har de sidste tre uger haft meget ondt i ryggen og har derfor været hos doktoren flere gange, men med ringe virkning. Den 23. december og alle helligdagene holdt de norske soldater kirkeparade i den store kirke, mens »byens borgermusik stod i kirketårnet og blæste, mens folk gik ud og ind i kirken.«

»Den 3. juledag kom jeg på vagt, og denne gang var der rigtignok ikke rigtig liden spektakel på en smedkro, hvor de tyske sven- de ville gøre nar ad os, og dette tålte nordmanden ikke, og for denne mand blev der slået i stykker vel for 50 sp. daler, og vel 20 sven- de blev slået fordærvet, og tre af nordmændene havde fået et slag i hovedet, men ubetydeligt.«

Soldaternes dårlige forventninger til logiet blev dog gjort til skamme. De levede godt i julen. Punchebollen kom på bordet både juleaften og nytårsaften, og »vi klinkede og drak til lykke på det nye år om god fred og sundhed«.

De måtte dog regne med snart at skulle flytte igen. Soldaterne havde fået ordre om at være rejseklar såvel dag som nat, for blev der ikke sluttet fred, ville våbenhvilen nemlig blive opsagt den 15. januar.

Soldaterne har fået tilbudt skriveundervisning hver tredje dag, men Anders meldte sig ikke, da han ikke troede, at de ville lære noget. »Jeg vil nu afbryde min skrivelse med den erkendtligste tak til den himmelske fader, at han igen vil tilskikke os fred i vore landemærker, at enhver måtte komme til sit fædreland med hæder og ære. Men når denne tid bliver, det er os alle ubekendt.« Til sidst i brevet beder Anders på ny om breve

Eduard Wassners skildring af hessiske vagtposter ved Åstrupbro, umiddelbart øst for Haderslev på nordsiden af fjorden. Tegningen er udført i april 1849, kort før våbenstilstanden. I baggrunden ses Åstrup kirke til venstre og Starup kirke ved fjorden. Tegning: Haderslev Museum.

hjemme fra: »Kære venner skriv snart til mig og skriv al den spas, du kan få fat i, da det glæder os alle meget at høre fra vort kære fædreland, for vi ønskede os nok alle tilbage derhen«.

Den 5. februar skriver Anders, at han har fået helse og sundhed tilbage, men at der er mange syge i kompagniet. Det er fåresyge, som næsten ingen undgår. Anders mener, at de mange syge skyldes det ustadige vejr samt de fugtige og kolde værelser.

Under streng kommando

Den 11. januar rejste 2. og 4. kompagni til Aabenraa, fulgt af musikkorpset den 1. februar. De oplevede nu soldaterlivet fra en anden side, og ikke den bedre. Løjtnant Lintrup var blevet pladsmajor og førte en streng kommando. Soldater-

ne havde mange beviser for, at han var ude på at få nogle af sine underordnede i knibe. De måtte således på vagt hver 4. dag og patruljere til kl. 10 om aftenen, hvilket Anders fandt ganske overflødig, da det havde været stille og roligt. Soldaterne var dog glade for, at de var kommet til Haderslev, som vistnok skulde være det bedste sted for norske soldater.

Kvarteret i Haderslev, som var det sjette, syntes Anders godt om, men han glemte ikke det sted, hvor de var i julen. I begyndelsen syntes han, det var dårligt, men de fik mange dejlige aftener »med morsomme fortællinger og uskyldige tullefornøjelser til langt ud på natten. Men ak, hvor mangen ensom aften og nat er ikke også henrundne for mig med et kummerfuldt hjerte, især når man står ene på vagt, hvor den ene tanke

opstiger efter den anden uden på mindste måde at få det slået af sind, førend man kommer sammen med kammeraterne«.

Der er kommet ordre fra den svenske konge om, at Flensborg skal forsvares i mindst 24 timer, indtil de danske tropper er kommet over fra Als. Anders tror dog ikke, at de får oprørstropperne at se.

Det næste brev »til kæreste moder og søskende« er dateret 29. marts 1850. Der er nu kommet mange breve fra Norge. Anders har således hørt fra broderen Ole, søsteren Kirsten og den anden broder Christian. De handler mest om forlovede og elskende. »Nu må I gerne se at skaffe en smuk og oprigtig kæreste til mig, for ellers kan det ikke nytte at komme hjem, da er det bedre at vi bliver her, thi her er både danske og tyske piger og mange smukke.«

Dette var dog kun spas, for han ville ønske, at han var hjemme og kunne passe sit håndværk. Det havde været den værste måned, siden han stod af skibet »Håbet« i Sønderborg. Nu skulle det snart vise sig, om de skulle til Flensborg eller ikke. Der gik rygter om, at der var sluttet fred, men de turde ikke tro på det. De var begyndt at eksercere, »men nu begyndte den gamle mand at råde lidt. Han nedkastede så meget sne, at der var tre af fire tommer og meget koldt«.

Der er dog også sket mere muntre ting. Kaptajn Schrøder havde givet et bal for kompagniet »med stor oplysning og en dejlig stor musik, og enhver skulle have en pige med, og der blev danset og drukket til klokken 12 den nat, og det gik helt lystigt til, og alle officererne dansede med hverandre og iblandt de simple«.

Den 9. april skriver Anders, at der havde været et stort krammarked i byen, som varede i otte dage med en masse mennesker. Her så han såvel tyskere og

danskere som jøder og franskmænd i gaderne. Anders kunne dog godt tænke sig en tur længere sydpå. Hvis han var i Rendsborg, kunne han rejse med tog til Hamborg for to prøjsiske daler. Desværre kunne det ikke lade sig gøre, da han højest kunne få fri en eller to dage. Derimod kunne en soldat godt gå en søndagstur ud på landet for at se, hvorledes bønderne havde det, og hvor overmådig gode, store og smukke gårde, der var opført i de senere år. »De er i almindelighed meget godgørende mod os, når man kommer til dem, så det skulle ikke være så dårligt at bosætte sig her, da der er meget god jord her.«

Første påskedag er han på ny kommet i nyt kvarter, hvor han har det godt. Her er han ene menig blandt meget snak-somme og muntre folk.

Den 27. april skriver Anders, at der er mange forkølede på grund af de fugtige værelser, som de har haft i løbet af vinteren. Nu er det imidlertid blevet et smukt sommervejr, og der er mange skønne steder, så han vil glemme den tunge tid og ikke bekymre sig om fortiden eller fremtiden.

Broderen havde nævnt, at de norske piger længes, men »det må være dem, der har trofaste kærester, men det er ikke tilfældet med mig, endskønt der var også dem, som har været forlovet i flere år hjemme, men som nu har fået opsigelsesebrev, siden vi kom hid«.

Den 13. maj skriver Anders sit sidste brev fra Haderslev. De har nu fået besked på, at de skal til Flensborg den 17. maj. Om det betyder, at de snart skal hjem, ved han dog ikke. »Men hvor ønskelig kunne det ikke være for os i denne forårstid at komme hjem til vort fædreland og tage vore egne klæder på, som alt for længe er blevet ubrugte, og jeg tror ikke, vi selv kunne kende os igen deri, så jeg tror, det blev med os som med Jeppe på Bjerget, da han sagde: Det

I en af skitsebøgerne har Eduard Wassner tegnet sin egen kommentar til våbenstilandsaftalen den 10. juli 1849. Teksten lyder i oversættelse: »Germania, der beskytter sine kære mod nederdrægtige rænker, bliver grinet ad af sine hykleriske venner«. Tegningen viser hunden »Germania« (det nye Tyskland), der forsvarer sine to hvalpe, Slesvig og Holsten, imod den danske løve, der her er blevet til en kat. I baggrunden sidder hanen og ler. Slesvig-holstenerne føler sig ved våbenstilstanden svigtet af Preussen, så hanen må være en ironisering over den preussiske ørn. Tegning: Haderslev Museum.

kan aldrig være mig.

Hvad sundheden angår, da takker jeg den gode Gud, at han har forundt mig den dyrebare sundhed til dato, så får vi overlade alt andet i Guds nådige beskyttelse og være fornøjet i vor stilling, til en større frihedstid kunne omgive os, thi hvorledes kan den fugl i bur være lige så fornøjet som den fri i luften, hvor den har sin egen naturlige bevægelse. Den synger vel og kvadrer, men den tænker dog altid på sin befrielse. Og således er det også med os, vi synger vel og holder os lystige, som det sømmer sig for en

soldat, men vi venter dog alle med længsel på, frihedstimen skulle tilsmile os. Vel har vi intet at sørge for, thi når vi har føde og klæder, skulle vi dermed lade os nøje, dog falder det undertiden meget tungsomt at ligge her i sine bedste og mest kraftfulde dage, men vi får lade hver dag sørge for sig selv og lade den have sin egen plage, thi Herren forlader ikke den, som ej forlader ham, og heller ikke kan jeg sige, at vi lider nogen nød, for arbejdet har ikke været stærkere, end vi nok kan holde det ud, og vi lever i almindelighed temmelig godt, så vi for

den sags skyld ikke har nødig at ønske os tilbage, for der er gode og onde mennesker overalt i verden, og jeg tror, at de små folk står sig bedre med mindre arbejde her som hjemme. Jeg kan også fortælle, at vi lige så godt kunne bekomme vort brød her som hjemme, måske meget bedre, thi jeg kender en soldat, som kan få en pige, som hendes opdragelsesfader har tilbudt denne pige til, og han har en stor og skøn ejendom, og det må da naturligvis også være en meget ordentlig pige, for ellers overlod han ikke hele sin formue til hende, og jeg har mange gange ladet ham vide, at han aldrig kan få det så i vort land.«

Den 9. maj havde de norske soldater igen en lystig aften, hvor officererne serverede punch, men det blev dog kaptajnen for meget, da mange, som ellers aldrig plejede at drikke, havde drukket sig fulde. Han slutter brevet med et ønske om, at de må få det lige så fornøjeligt i Flensborg, som de har haft det i Haderslev. Han tvivler dog stærkt på, at det kan blive tilfældet, for der kommer de sikkert til ligge på kaserne, og det er vist ikke så behageligt.

På kaserne i Flensborg

Den 28. maj skriver Anders fra Flensborg. De er nu kommet længere ned i det tyske, men de lider ingen nød, bortset fra, at de nu ligger på kaserne, »hvor det er meget dårligt, og vi ønsker hver dag at komme bort fra det helvedes hus, når bare vi var blevet indkvarterede i byen, havde det ingen nød«. Soldaterne ville hellere tilbage til Haderslev, hvor de kendte folk, som de allerede har fået flere breve fra. De var taget af sted fra Haderslev den 16. maj til Aabenraa, hvor de overnattede. Herfra gik det den 17. maj videre til Flensborg, hvor de ankom samme dag. Undervejs mødte de fire svenske kompagnier, som marcherede nordpå, »men indbyggerne i Haderslev

kan ikke så godt lide de gamle svenske militære«. Om Flensborg bemærkede Anders, at der hovedsagelig blev talt tysk, men at de fleste af indbyggerne var dansksindede. Byen havde mange fabrikker, men de havde ikke fået lejlighed til at se dem, da de højst måtte forlade kaserne en time ad gangen. Middagsmaden fik de på kaserne, men den var meget dårlig, og med de seks skilling, som de havde fået i godtgørelse, kom de ikke langt.

Den 13. juni skriver Anders, at han har læst norske blade, og at det ikke så ud til, at de ville blive afløst foreløbig. Han var bitter på de samme blade, som skrev om de norske soldater, at de lever mellem »slesvig-holstenske kødgryder«. De skulle ikke tro, at det var misundelsesværdigt at ligge som politi i et fremmed land, hvor de hverken blev anset for venner eller fjender, måske mest som det sidste.

De unge officerer kunne måske godt tænke sig at blive, da de fik det dobbelte i løn, men de mange menige soldater ønskede at komme hjem. Selvom der muligvis blev sluttet fred i løbet af sommeren, skulle de neutrale tropper sandsynligvis holde Slesvig besat, indtil forholdene var bragt i orden. Anders mente dog, at de fortjente at blive afløst, da alle de svenske soldater ville blive afløst i løbet af juni. Heldigvis var der en mulighed for, at de kunne komme ud af kaserne den 22. juni.

Hjemme igen

Den 27. juni kan Anders fortælle, at han er ved godt helbred, og kun to soldater af de udkommanderede tropper i Slesvig er døde, den ene af tæring, den anden af influenza. De døde er blevet skænket et begravelsesæresminde, og alle har fået en liden erkendtlighed. Til deres tilfredshed er de kommet ud af kaserne og er blevet indkvarteret i byen, men

Ved afrejsen fik Anders Hansen Kranstad og de andre norske soldater, der var i Slesvig for at holde freden, »en liden erkendtlighed« for deres indsats. Anderledes gik det de 357 frivillige nordmænd og svenskere, der kæmpede på dansk side, og som på forskellig vis blev hyldet og mindet. Her er det mindesmærket over de frivillige nordiske krigsdeltagere. Foto: Institut for Sønderjysk Lokallhistorie.

den 29. juni skal de rejse sydpå til Angel. De har dog ikke fået lært at tale tysk, da næsten alle kan dansk. »Dog håber jeg endnu engang at se det kære fædreland. Ak, ingensteds finder mit hjerte ro, ingensteds kan jeg ånde og tale så frit som der, hvor mine første barneår er oprundne. Vel ligger jeg her i mine bedste dage, men vil Gud erstatte mig for det forbigangne og give mig lykke i mit foretagende, så haver denne tid også været mig en ungdomslystighed, som aldrig går mig af minde, så længe jeg lever.«

Den 28. juli skriver Anders fra Christiania, hvortil han er ankommet den 26. juli sammen med to kammerater, mens hovedstyrken ventes om et par dage. De kommer dog til at blive i Christiania til den 8. august, da de skal mønstre for kongen. Derefter skal de til Drammen, hvor han regner med at være den 9. eller 10. august, men det ville de sikkert kunne læse om i bladene.

»Adiø Lev vel.

Anders Hansen, Anders Larsen, Peder Andersen.«

»Sprachenland Nordfriesland«

En ide på initiativ af Nordfriisk Instituut i Bredsted.

Af THOMAS STEENSEN

Nordfriesland kreds er en sproglig smeltedigel med ikke mindre end to hovedsprog og tre egnssprog, frisisk, plattysk og sønderjysk. Direktør for Nordfriisk Instituut, Dr. Thomas Steensen, fortæller her om sprogforholdene i Nordfriesland og projektet »Sprachenland Nordfriesland«.

Den, der ringer til Kreis Nordfriesland i Husum, bliver ofte modtaget med lyden af bølgebrus og mågeskrig og bedt om at være lidt tålmodig. Det sker på flere sprog: frisisk, plattysk, dansk og højtysk. På denne utraditionelle måde gøres opmærksom på noget helt specielt ved denne region, noget der endnu er alt for lidt kendt: Nordfriesland er en af de sprogligt rigeste og mest interessante landsdele i hele Europa. Her mødes inden for et lille område to hovedsprog, tysk og dansk, og tre egnssprog, frisisk med ni dialekter, plattysk og sønderjysk. Denne mangfoldighed af sprog er en berigelse for regionen, men er truet og hører allerede til dels fortiden til.

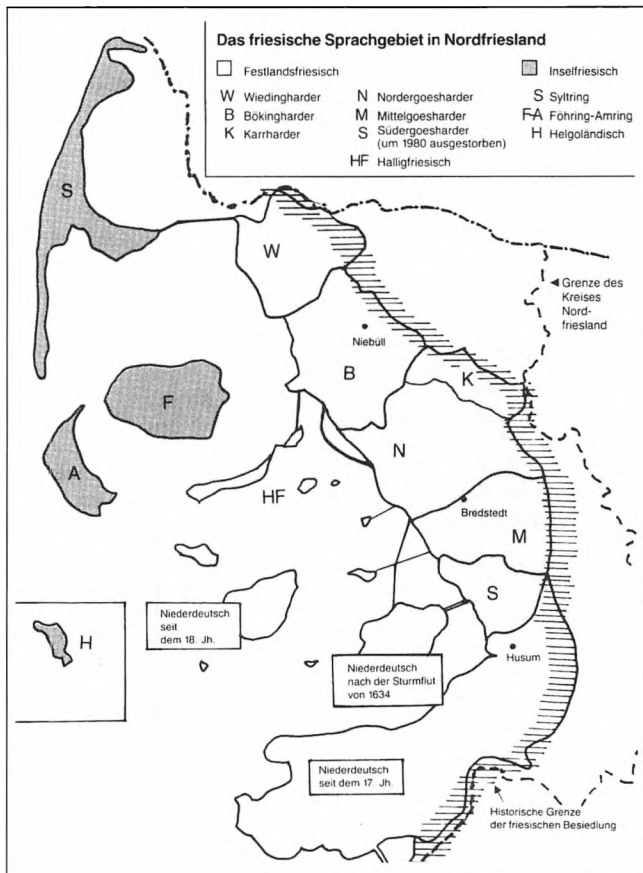
Frisisk er et selvstændigt sprog og ikke et »klit-dansk« eller »dige-plat«. Det tilhører den vestgermanske sprogfamilie og deler sig i tre grene. Vestfrisisk beherskes af ca. 400.000 mennesker i den hollandske provins Friesland. Østfrisisk i forbundslandet Niedersachsen i det egentlige kerneområde er for længst uddød men tales i Saterland kommune i den oldenburgske landkreds Cloppenburg af nærværd 2.000 mennesker. Nordfrisisk tales i den yderste nordvestlige del af forbundslandet Slesvig-Holsten af godt 10.000. De har ganske vist ikke talt i

årtier. Det handler her om et af de mindst talte sprog i Europa og et af regionens enestående særpræg.

Nordfrisisk omfatter to dialektgrupper, fastlands- og øfrisisk. Friserne kom nemlig i to indvandringssølger, først i det syvende og ottende århundrede på især øerne Amrum, Føhr, Sild og Helgoland, dernæst på fastlandet i det elvte

Befolkningen i Nordfriesland har altid været stærkt knyttet til havet med søfart og livet bag de beskyttende diger. Det forhold fremgår også af kreds våbenet for Nordfriesland med de tre 1500-tals skibe på blå baggrund. De tre skibe symboliserer de tre oprindelige kredse, Husum, Hering og Stierkopf, som indgik i Nordfriesland kreds. Foto: Geschichte Nordfriesland.

Kort over de frisiske dialekter i Nordfriesland. Kort: Nordfriisk Instituut.

århundrede. Tilsammen tales der i dag ni dialekter, hvoraf mindst tre er i akut fare for at uddø, nemlig dialekterne Mittelgoesharder, Karrharder og Halligfriesisk.

Frisisk er siden middelalderen regionens originale sprog, men har tabt betydligt terræn. I den østlige del af den nuværende kreds Nordfriesland bosatte sig en jysk befolkning, der talte sønderjysk. Fra syd gik den ene landsby efter den anden i det 19. og 20. århundrede over til at tale plattysk, som blev anset for finere end »kartoffeldansk«. Rigsdansk har først i nyeste tid opnået den

nuværende position gennem dannelsen af den danske bevægelse efter Anden Verdenskrig. På de danske mindretals skoler er dansk således undervisningssproget. Selvfølgelig spillede dansk en vigtig rolle for Nordfriesland, som trods alt oprindeligt tilhørte Danmark. Sproget gik imidlertid helt tabt. I stedet fik plattysk og nedertysk fra slutningen af middelalderen stadig mere fodfæste. I midten af det syttende århundrede blev højtysk det officielle sprog i kirke, skole, amt og domstol. Først i det tyvende århundrede blev det dagligt omgangssprog for de bredere befolkningslag. I lang tid var de fleste

nordfrisere som en selvfølgelighed flersprogede. Trenden for at blive etsprogede kom først rigtig efter Anden Verdenskrig. Mange forældre gav ikke deres frisiske, nedertyske eller sønderjyske modersmål videre til deres børn, fordi de sandsynligvis ville spare dem for at få ulemper i skolen. I dag beklager mange denne udvikling.

Her i slutningen af det 20. århundrede, hvor ellers så meget er blevet ensrettet og udvisket, spores en øget bevidsthed om værdien af de små sprog. Men selv i dag er der mange i Nordfriesland, der næppe er klar over den skat, der ligger for næsen af dem.

Derfor fik Nordfriisk Instituut ideen til projektet »Sprachenland Nordfriesland«. På forskellig vis skal så mange som muligt gøres bekendt med den sproglige mangfoldighed i Nordfriesland og fordelene ved to- og flersprogethed. Især skal den del af Nordfrieslands befolkning, der taler frisisk, plattysk eller sønderjysk, motiveres til at give deres sprog videre til deres børn, børnebørn osv. Der skal vises muligheder for, hvorledes dette kan gøres mest hensigtsmæssigt. Mange mennesker i denne region har desværre gennem deres opvækst erfaret, at deres modersmål, det være sig frisisk, plattysk eller sønderjysk, ikke blev værdsat i skolen. For at deres børn ikke skal opleve det samme, taler de derfor højtyk med dem for at gøre hverdagen i skole og på arbejde lettere. Dette sker på trods af, at mange sprogvidenskabelige undersøgelser for længst på overbevisende måde har bekræftet værdien af to- og flersprogethed. Desværre er det ukendt for mange.

I foråret 1998 nedsattes et udvalg med repræsentanter for de forskellige mindretals- og egnsprog i Nordfriesland. For første gang prøver man i fællesskab at vinde gehør for et fælles anliggende. Udvalget vil vise, at to- og flersproget-

heden ikke, som den i lang tid af mange er blevet mistænkt for, er en ulempe, men at den er en investering i fremtiden: To- og flersprogethed styrker allerede i en tidlig alder evnen til at tænke nuanceret, og den sproglige formåen styrkes. Nordfrieslands egnsprog er ikke støvede og antikverede, men stadig brugbare og vigtige for os i dag og i tiden fremover. Det skal derimod høre fortiden til, at de små sprog spilles ud mod hinanden.

Projektet »Sprachenland Nordfriesland« begyndte søndag den 14. juni 1998 i det dejligste solskinsvejr med en »sprog- og gadefest« i Bredsted. Ca. 4.000 mennesker sluttede op om arrangementet, der bød på et flere timer langt non-stop-program i et festtelt, hvor børn fra børnehaver og skoler, sangkor, teatergrupper, folkedansere og kabaretsangere optrådte på Nordfrieslands forskellige sprog. Desforuden var der mange andre tilbud. Dagen begyndte med en flersproget gudstjeneste, hvorefter der sendtes duer til vejrs. Til børnene var der en hoppeborg, andre muligheder for leg og optræden af en tryllekunstner. Der var sørget for mad og drikke. Fra boder på et loppemarked solgtes bøger og alskens andet godt, og informationsstande tilbød brochurer m.m. om regionens sprog. Foreningen Nordfriesisches Institut, den bærende kraft bag Nordfriisk Instituut, holdt samme dag sit 50-års jubilæum, og mange af naboerne i Süderstraße i Bredsted støttede arrangementet.

Den 24. oktober indbød Nordfriisk Instituut til en sprogvidenskabelig konference om to- og flersprogethed. Kendte videnskabsfolk fra universiteterne i Flensborg, Hamborg, Kiel og Moskva holdt foredrag om nye forskningserkendelser. Men også beretninger fra en hverdag med to- og flersprogethed blev hørt; lærere, børnehavepædagoger og mødre, der taler frisisk eller plattysk med deres

børn, fortalte fra deres erfaringsverden. Foredragene fra konferencen og andre artikler med relevans til emnet blev i december 1998 af Institutet offentliggjort i et temanummer af tidsskriftet »Nordfriesland« (nr. 124). Den velrenommerede sprogforsker fra Hamborgs Universitet prof. dr. dr. Els Oksaar skriver deri bl.a.: »Det er nødvendigt at rejse helt til Kaukasus for at finde en endnu mere forskelligartet sprogsituation end i Nordfriesland.« Og »Hvert sprog åbner en ny dør til verden; når et menneske kan flere sprog, åbnes flere døre.« Den japanske germanist fra Sapporo Universitet prof. Makoto Shimizu, som intensivt har beskæftiget sig med det frisiske, kommer til følgende resultat: »Ingen kan leve et lykkeligt liv uden identitet. I en verden, hvor alle går i samme tøj, spiser samme mad og bruger samme farve sminke, har jeg ikke lyst til at leve.«

En central plads i projektet »Sprachenland Nordfriesland« indtager den billedrige informationsbrochure, som er blevet trykt i et femcifret antal eksemplarer og nu er lagt frem på talrige råd-huse, biblioteker, museer, i banker etc. Brochurens blikfang på omslaget er et billede af et langt bord på et nordfrisisk

dige. Ved bordet sidder mennesker, unge og gamle, og snakker sammen - på regionens forskellige sprog. I brochuren fokuseres på nogle af samtalsituationerne, og der gøres på populær vis opmærksomt på to- og flersprogetheden, f.eks. med følgende overskrifter: Hvilken betydning har sprog? Hvor kommer sprogene fra? Truet mangfoldighed. Hvad kan vi gøre? Der gives svar på nogle af de spørgsmål, som forældre ofte stiller, eksempelvis: »Min søn på 13 år er begyndt at give udtryk for, at frisisk er out. Hvad kan jeg gøre?« Svar: »I puberteten er det naturligt at løsrive sig fra hjemmets påvirkning og lægge større vægt på indflydelse udefra. Når der ikke tales frisisk i de nye omgivelser, kan det medføre en negativ indstilling til eget sprog. Sandsynligvis vil der også kunne mærkes en afstandtagen på andre områder og en forandret opførsel. Prøv at tage det roligt og frisisk-afslappet. Tænk på, at det som regel kun er en overgang.« Nordfriisk Instituut prøver for øjeblikket at foranledige, at alle brudepar i Nordfriesland automatisk får udleveret brochuren.

Men også andre arrangementer og udgivelser hører med til »Sprachen-

land«-projektet. Således holdt den vestfrisiske ekspert på området tosprogethed, Koen Zondag, et foredrag »Forudsætninger for tosproget undervisning i skolen« i forbindelse med »Nordfriesisches Sommer-Institut« i 1998. Den 23. juni 1999 vil der på Nordfriisk Instituut være en forelæsnings ved sprogforskeren prof. dr. Henning Wode, Kiel, om fordelene ved flersprogethed. I rækken af de fine og morsomme billedordbøger »De første tusind ord« er der nu udgivelser på flere frisiske dialekter og på plattysk. Det varer ikke længe, før man kan finde »Sprachenland Nordfriesland« på internettet (www.nordfriiskinstituut.de). Projektets formål og dets forskellige tiltag er blevet udførligt omtalt i pressen.

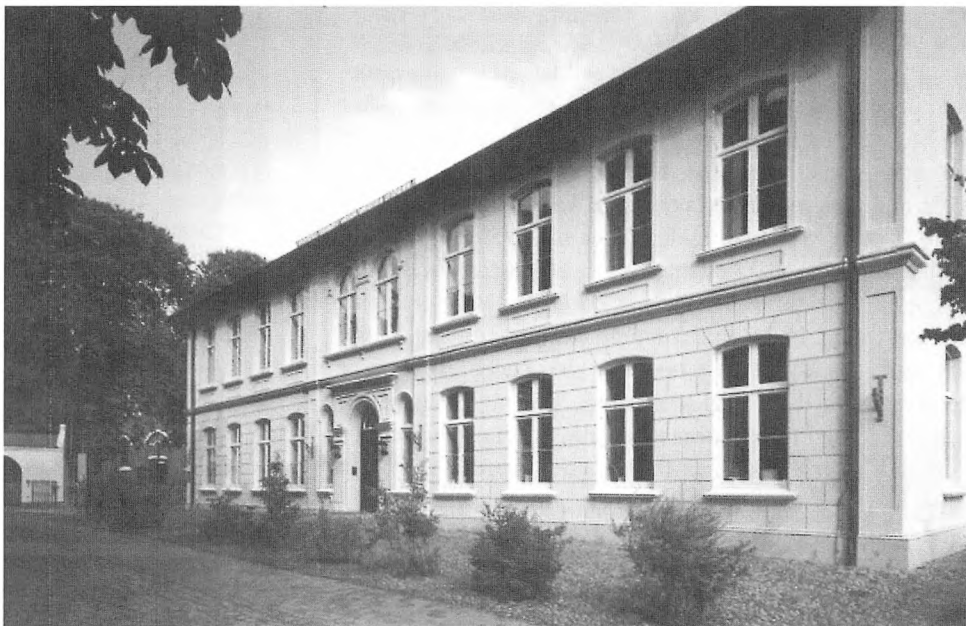
For at muliggøre projektet er der modtaget storstilet økonomisk tilskud fra forskellig side, især fra sparekasserne i Nordfriesland, Landesbausparkasse, Provinzial Versicherung og Friesenrat-Sektion Nord, men også adskillige firmaer og foreninger i Nordfriesland har støttet med mindre beløb.

Til tider stilles spørgsmålet om betimeligheden i at bevare et miniatursprog som det frisiske. Ville det ikke være bedre at opgive de mange sprog til

fordel for eet sprog, som så ville kunne forstås af alle? I en verden, hvor anonymiteten og ensartetheden vinder mere og mere indpas, giver eget sprog en fornemmelse af tryghed og nærhed. Det nordfrisiske sprog, som kun findes her og ingen andre steder i verden, gør Nordfriesland til noget enestående. Frem for en grå ensformighed foretrækkes her og nu den brogede mangfoldighed. Flersprogetheden har præget Nordfriesland gennem århundreder. Den har aldrig haft noget med trykkende provinsialisme (småborgerlighed) at gøre, men var mere et tegn på åbenhed. Små sprog fremmer selvstændighed og ansvar over for ideelle værdier, som også i vor tid er af stor vigtighed. I forbindelse med den frisiske sag er det i de sidste to århundreder igen og igen lykkedes at finde kvinder og mænd, som har brugt masser af tid og kræfter på at bevare og fremme deres modersmål. Endnu i dag findes der således mange foreninger med flere hundrede medlemmer, der arbejder for regionens sprog.

Dette billede over to sider er forsidebilledet på folderen »Spracheland Nordfriesland« af en frokost i det fri på et nordfrisiske dige.

Det nordfrisiske Institut, Nordfriisk Instituut, der er den centrale forskningsinstitution for nordfrisisk sprog, historie og kultur, har stået som iværksætter og primus motor for projektet »Sprachenland Nordfriesland«. Foto: Geschichte Nordfrieslands.

Dette idealistiske arbejde bør støttes i alle samfundslag og fra politisk side. Tilsagnene i den slesvig-holstenske grundlov (Landesverfassung) om beskyttelse af og støtte til det nationale, danske mindretal og den frisiske folkedel som af det plattyske sprog er af stor betydning. Det europæiske charter for regional- og mindretalssprog, som for Tysklands vedkommende trådte i kraft pr. 1. januar 1999, er et væsentligt fremskridt. I den forbindelse holdtes som led i »Sprachenland«-projektet en konference den 5. februar 1999 i Læk, hvor politikere og repræsentanter for Nordfrieslands sprog beskæftigede sig med chartrets betydning. På forbundsplan er der stadig meget at gøre. Stadfæstelsen af rettigheder for mindretal i den tyske grundlov fik ikke flertal i den tyske forbundsdag i den sidste valgperiode. Den nye kansler, Gerhard Schröder, havde før valget

givet tilsagn om at omtale mindretallene i Tyskland i sin regeringserklæring. Men det ventede man forgæves på. Nu forventes ikke kun ord, men handling.

I fremtiden vil der på forskellig vis blive mindet om »Sprachenland Nordfriesland«. Den specielle sproglige situation i Nordfriesland skal ikke leve i det skjulte, men skal gerne gøres mere synlig. Foruden tysk-frisiske byskilte, som i mellemtiden kan ses i seks kommuner, tænkes på velkomstsilte ved amtsgrænserne og de nordfrisiske havne, skiltning på museer, på offentlige steder, på informationstavler i Nationalpark-Wattenmeer.

Ved at sende 10 DM eller 40 kr. til Nordfriisk Instituut, Silderstr. 30, D25821 Bräist/Bredstedt fås brochuren, en plakat og temanummeret om »Sprachenland Nordfriesland«.

Oversættelse: Signe Andersen

Grænselandskronik

Af ESKILD BRAM

Bølgerne gik højt over såvel Dybbøl Banke som det forulykkede skib Pallas i første kvartal 1999. Begge dele indgår i journalist Eskild Brams grænselandskronik for januar kvartal.

Da sagde Herren til Moses ved den brændende tjørnebusk: Kom ikke nærmere! Drag dine sko af dine fødder, thi det sted, du står på, er hellig jord! (Anden Mosebog, 3. kap.)

Kulturhistorien er fuld af hellige steder, vierne. Herhjemme mindes de f.eks.

i stednavne (Odins-vi Odense). Dette opleves i dag som erindring, ikke tilbedelse.

Men endnu engang har det vist sig, at overtroen og behovet for overtro ligger lige under jordoverfladen. Hellige steder er taget op til genbrug. De kan anvendes til at dele befolkningen op i nationale supermænd på den ene side og på den anden side et barfodsfolk under tugt af vore dages nådigherrer, der har taget patent på de hellige steder.

Glemte er ikke den formynderiske

Indvielsen af Niels Henrik Arendt til biskop over Haderslev Stift den 12. marts kunne godt give anledning til den kætterske opfattelse, at i det ydre konvergerer ceremoniellet så småt tilbage mod den katolske pomp og pragt. De to sortklædte kvindelige præster er i funktion som biskoppens påklædersker ved iførelsen af H. A. Brorsons originale bispekåbe fra 1741, en gave fra kongen i anledning af kaldet til det store Ribe Stift. Kåben blev skænket det i 1922 oprettede Haderslev Stift, men burde været blevet i Ribe. Foto: Karin Riggelsen/Nordschleswiger.

holdning til, hvilken musik der kunne tillades på Skamlingsbanken af hensyn til sønderjydernes sarte følelser (Richard Wagner). Her så man bort fra, at kunst aldrig kan være propaganda og omvendt, og at man godt kan have sin private holdning til personen Richard Wagner uden at komme hans kunst for nær, især på andres vegne.

Senere gik der brand i tjørnebusken på Dybbøl Banke. Det viste sig, at et lovligt politisk parti, Dansk Folkeparti, havde fået tilladelse til at holde grundlovsfest på Danmarks Thermopylæ. Men de selvbestaltede vogtere af hellige steder fandt, at den givne tilladelse betød en national verdensliggørelse. Her burde alt håb være ladet ude for de uværdige. Protesterne var heftige, men flammede kun op for en kort stund. Argumenterne brændte sig selv op.

Dramaet Trøjborg Slot

Fra grænselandskronik til grænselandskronik spores der tegn på, at vi i landsdelen har fået tag på at indrette vore museer efter et behov for oplevelse, anskuelse, ja gerne leg. Sønderjylland er ikke større, end at vi motoriseret privilegerede kan komme rundt til specialiteterne eller de historiske værksteder.

Det lyder fint, at Nationalmuseets ejendom, den mystiske slotsruin Trøjborg i Visby Sogn, Vestslesvig, skal mere frem i lyset. Dette i sin tid mægtige Rantzau-sæde, hvis nedbrydning kan minde om et klassisk græsk skæbnedrama, skal på privat initiativ være rammen omkring fire egnsspil om markante personer og historiske tildragelser i Vestslesvig.

I september spilles der i egnessammenhæng op til en dramatisering af liv og virke omkring salmedigteren Hans

Trøjborg Slot i Vestslesvig bliver rammen om forskellige egnsspil. Bag initiativet står fra v. Lauge Jepsen, Visby, Uffe Bjerre, Løgumkloster (tidl. præst i Visby) og Vagn Therkel Pedersen, Bredebro. Foto: Lis Sylvest/JydskeVestkysten, Tønder.

Adolph Brorson, folkevækkeren Christen Kold (oprindeligt huslærer i Forballum) og greven Peter Rantzau. Den første, der pegede på de slumrende åndelige og historiske minder i denne »afkrog af landet« under det blanke solens rige, var den initiativrige, lyrisk stemte højskolelærer Jens Rosendahl, Ballum. Vigtigt er at have en dramaturg ved hånden. Det er lærer Jacob Clausen, Haderslev, der allerede har bestået mesterprøven i form af egnsspil til genforeningsjubilæet i 1995 og året efter fik kastet historisk lys over Cathrinesminde Teglværk på Broagerland.

»Bagmænd«, som tør tage et skrald, er Lauge Jepsen, Visby, fhv. sognepræst i Visby Uffe Bjerre, Løgumkloster, Vagn Therkel Pedersen, Bredebro, og Arne Aabenhus, Gråsten. Der skønnes behov for 70 aktører til den første opførelse. Budgettet for det første spil er på 274.000 kr.

Danmarks største naturskov

Der er andet på vej frem i dagens lys, som alle videbegærlige kan se frem til i forventning. Draved Skov, et stykke sønderjysk urskov med rødder bogstaveligt talt i stenalderen, skal have tilført sit naturlige stofskifte med naturen. Cisterciensermunkene i Løgumkloster et par km nordligere lagde denne skov her, som siden har haft både danske og tyske ejere.

Draved Skov på et par hundrede ha er nu udlagt som Danmarks største naturskov. Det vil sige, at skoven skal passe sig selv. »Vi andre lukker og slukker og overlader resten til naturen«, som skovrider Peter Ilsøe udtrykker det over for JydskeVestkysten.

Gæster i skoven vil kunne følge dens forvandling. Til sommer udstikkes nye vandreture, og en ny folder vil bevare oversigten og give de besøgende mulighed for at følge skovens forvandling.

Draved skov ved Løgumkloster er den største sammenhængende urørte skov i Danmark, hvoraf ca. 30 ha har været urørt siden 1948 og 1963. Nu har man som i naturskovstrategien besluttet, at hele Draved skov senest i år 2000 skal være urørt natur, og nåletræbeplantningen skal fjernes forinden. Billedet er taget af ældre bevoksning i Draved skov. Foto: Danmarks og Grønlands Geologiske Undersøgelser.

Bjergslottet i Tørning

Ved Tørning Mølle mellem Haderslev og Vojens er der både bøgeskov, dyb dal med et mægtigt vandfald og rester af det adelige »Bjergslot«, der bl.a. har været den holstenske grev Gerhard, den kullede greves ejendom. Gerhard eller Gerd blev slået ihjel af Niels Ebbesen 1340 i Randers.

Tørning Mølle er i dag et stort kultur- og aktivitetscenter. Bag driften står en lokale- og anlægsfond fra 1994, der hid-

til har uddelt omkring 200 mio. kr. i direkte tilskud og ydet lån for 75 mio. kr. Stalden og laden på Tørning Mølle skal nu ombygges til multiaktivitetsrum samt andre aktiviteter. Initiativet er muliggjort ved en bevilling på halvanden mio. kr.

Alt godt fra Vadehavet

Ikke færre end tre lande: Danmark, Tyskland og Holland har prisværdigt sat sig den opgave at værne om Vadehavet. Alt godt fra havet ligger og venter på os videbegærlige. Et stort naturprojekt åbner den 9. juni i rejbyen Tønning ved grænsefloden Ejderens udløb i Vadehavet. Det privat iværksatte internationale »Multimar Wattforum« omfattende et åbent universitet om Vadehavets teknik og videnskab. Her skal besøgende fra hele verden kunne opleve forudsætningerne for menneskets evige kamp med havet. Vi ved, at hvor mennesket giver op, er resultatet på forhånd givet: Havet bliver den sejrende.

Det særlige i Tønning er, at der ikke skal bygges museum. Folk skal have fornemmelsen af, at de går rundt på Vadehavets bund med slikkens levende væsner som snegle og orme som levende dekorationer. Et tidevandsbassin skal sætte gæsten ind i en forunderlig verden af vekselvirkning mellem ebbe og flod: naturens evige og rytmiske hjerteslag. Anlæggets hovedattraktion bliver et tårnhøjt akvarium, der får en kulisser af klitlandskab.

Som planen om et vadehavsseminarium er lagt frem, synes der at blive skabt en indendørs attraktion, som skulle give et indblik i naturens verden, noget helt specielt herude, hvor kragerne vender.

Fra sag til sag

Tiden er inde til at spejle kvartalet i nogle af de snapshots, som kronikøren havde fornøjelsen af at skyde langs den sønderjyske vej.

5. januar: Det store skib »Pallas« forulykkede i Nordsøen, og det sædvanlige olieudslip truede fuglelivet både ved den danske og den tyske kyst. Da ingen foretog sig noget, valgte vejr og vind at lade det herreløse skib tilsvine de tyske vadehavsøer Før og Amrum. Dette føltes som en udfordring til at gøre noget af den voluminøse tysk-danske Region Sønderjylland/Schleswig, der slog et lille slag i bordet og udbad sig handling af de mange ansvarlige nationale myndigheder.

For almindelige mennesker var dette en naturlig, for ikke at sige nødvendig handling. Men det syntes amtsrådsmedlem, pastor Britt Tryde Haarløv, ikke. Det regionale råd, som fru Haarløv aldrig har haft meget tilovers for, fik på et amtsrådsmøde besked om, at det havde overskredet sin kompetence. En lang debat førte imidlertid ikke til andet, end at Britt Tryde Haarløv fra første til sidste færd kom til at stå helt alene med sin protest. (JV)

Nytår på Schackenborg

11. januar: Ingen vil påstå, at prinsesse Alexandra og prins Joachim går og hygger sig dag ud og dag ind på Schackenborg. Men vent til nytårsaften, når vi både kan fejre et årsskifte og overskridelsen af grænsen til et nyt årtusind. Da bliver der fest derude bag digerne. Midt dagen indtages på den nyrestaurerede slotskro, i folkemunde kaldet akvariet, fordi der fortrinsvis kommer guldfisk her. Det er sluppet ud, at kromutter Ingelise og krofatter Børge Kolbeck vil servere ni retter mad. (Pol.)

16. januar: Hyldest til de to raske piger og en naturens muntre søn. Musikeren og komponisten Hanne Rømer, Aabenraa, museumsinspektør Inge Adriansen, Sønderborg, og naturfotografen Carl C. Christiansen, Tønder, har hver fået 10.000 kr. af H. V. Clausen og Johan

Tre på sejrsskamlen. Fra venstre Hanne Rømer, Carl C. Christiansen og Inge Adriansen, hver især tildelt 10.000 kr. fra H. V. Clausen og Johan Ottosens legat til danskhedens fremme i Sønderjylland. Foto: Ernst Winckelmann/SjydskeVestkysten, Aabenraa.

Ottosens legat til danskhedens fremme i Sønderjylland. (JV)

27. januar: Hun var kendt som den navnløse lille pige på kongens hvide hest under det historiske ridt ind i Sønderjylland den 10. juli 1920. Nu er Johanne Herlak, som genforeningspigen hed, død i Århus, 98 år gammel. Johanne var præstedatter fra Åstrup ved Haderslev. Selv om man senere ofrede Christian X's ridehest, der blev løjet kalket kunstigt hvid (hesten var tilmed en albino), mere opmærksomhed end den lille pige i hvid kjole med røde bånd, så er her efterladt et stykke uforfalsket genforeningssymbolik. I forbindelse med 50-års dagen i 1970 testamenterede Johanne Herlak sin hvide kjole til Haderslev Museum. (EB)

23. januar: En bestemt dag opfordrer studieafdelingen ved Dansk Centralbib-

liotek i Flensborg alle sydslesvigere til at skrive dagbog for at forøge vor viden om forfædrenes levevis og livssyn. (FLA.) Toftlund Skole har afsat 114.000 kr. til en specialplan, der har til hensigt at hjælpe overvægtige børn til en naturlig kropsbalance. Skolen opretter, hvad man kalder et »julemærkehjem« efter forbillede fra forskellige steder i landet, hvor idræt og især kostvejledning skal føre til en bedre tilværelse. (JV)

10. februar: Region Sønderjylland/Schleswig indskrænker ikke sin grænseoverskridende virksomhed til kun at vedtage resolutioner. Der er enighed om, at regionens bestyrelse bør se lidt på det æstetiske og forskønne grænseovergangen i Kruså, nu da den så at sige går på pension. Politi og told vil fortsat have behov for lokaler, men ikke i samme

Ingen vidste, hvad hun hed, eller hvor hun kom fra. Og dog var hun kendt af hvert barn i Danmark - den lille pige på kongens hvide hest. Hun hed Johanne Herlak, var præstedatter fra Åstrup ved Haderslev og var ni år i 1920. Johanne døde i Århus denne vinter. Foto: Institut for Sønderjysk Lokallhistorie.

omfang, når Schengenaftalen træder i kraft næste år. Både de danske og tyske administrationsbygninger ved grænsen er i en dårlig tilstand og giver uden grund mange rejsende over grænsen et helt forkvaklet indtryk af fjorddalens herlige natur. (JV)

11. februar: Man slås for sit bibliotek. Mens det går fint i denne tid med at nedlægge biblioteksfilialer, har borgerne i Bylderup og Bolderslev i Tinglev Kommune smøget ærmerne op og grebet hjælpende til. Frivillig arbejdskraft tager sig af en række opgaver fra udlån til rengøring. Til gengæld betaler kommunen husleje, lys og varme samt tilskud til bogindkøb. (Pol.)

Dansk-tysk sygehussamarbejde

9. februar: De sidste par år har vist frem-

skridt med hensyn til et dansk-tysk humanitært samarbejde mellem Falck i Nordslesvig og den lægebetjente ambulancetjeneste ved Brandstationen i Flensborg. Formålet er at yde en hurtigere hjælp i den egentlige grænsezone omkring motorvejen. En udrykning fra Flensborg kan være fremme meget hurtigere end ambulancer fra Aabenraa. Ved sygehusindlæggelser spares tilsvarende tid.

Det tyske mindretal i Sønderjylland ønsker at gå videre med dette samarbejde. Der er stillet forslag om indsats af (tyske) redningshelikoptere i Sønderjylland for at fremme overlevelseschancerne hos svært tilskadede og færdsels ofre. Det er påvist, at patienter, som får hjælp ad luftvejen, ikke alene får bedre muligheder for at overleve, men også

kommer sig hurtigere på kortere tid. Når der også er penge i en sådan sag, plejer den at få en let gang hen over jorden.

Sønderjyllands Amt arbejder med et andet projekt om et direkte samarbejde mellem Tønder Sygehus i det danske Sønderjylland og det tyske amtssygehus i Nibøl, en snes km. syd for Tønder. Der kan blive tale om et avanceret samarbejde på det billeddiagnostiske område og om gensidig hjælp i spidsbelastningssituationer. (No. og Pol.)

Så De røgen?

27. februar: Spørgsmålet om forbud mod tobaksrygning på sygehuse er derimod ikke løst tilfredsstillende endnu. Aabenraa Sygehus gør krav på at være det første hospital herhjemme, der kan melde 100% røgfrit i en forsøgsperiode på to år. Sønderjyllands Amt regner med, at det forbedrede indeklima vil kunne tiltrække patienter fra hele landet. Aabenraa Sygehus drives som en selvvejende institution af Sønderjyllands Amt og det private ISS, som i privat regi udfører en del af servicefunktionerne på sygehuset. (RB.)

1. marts: Nogle vistnok misforståede udtalelser af den danske arkæolog Flemming Rick er i kraft af visse røgsignaler blevet til, at man nu vil kræve Nydambåden fra Nydam Mose på Sundeved tilbageleveret. Skibet befinder sig i en særlig skibshal ved Gottorp Slot i Slesvig. Vel vil vi ej! Noget andet er, at Rick, der fra udgravninger kender Nydam både foroven og forneden, har været inde på tanker om at samle og udstille de »danske« fund i et museum på dansk side. Nydam Mose har mange andre fund at byde på end den flotte 23 meter lange egebåd fra tiden ca. 150-400 efter Kr. Hvad der i første omgang kan komme på tale er, at selskabet for Nydamforskning agter at udstille en kopi af Nydambåden, bygget i Tyskland i 1935.

Projektet er foreløbig støttet af Sønderjyllands Amt med 15.000 kr. af et overslag på 25.000 kr. (No. og JV)

Flensborgs danske stiler højt

3. marts: Sydslesvigsk Vælgerforenings byrådsgruppe i Flensborg har udpeget partisekretær Dieter Lenz, Flensborg, som sin overborgmesterkandidat ved det direkte valg den 13. juni i år. Lenz er 54 år, i 1971 diplomsociolog fra universitetet i Göttingen. Han var i mange år parlamentarisk medarbejder hos daværende landdagsmand, Karl Otto Meyer, som man egentlig havde ventet, at han ville komme til at afløse. (JV)

9. marts: Padborg, der endnu har en af landets største politistationer, ryger den 1. maj langt ned ad bemandings-

Sydslesvigsk Vælgerforenings byrådsgruppe har opfordret landssekretær Dieter Lenz til at anmelde sin kandidatur til overborgmesterposten i Flensborg ved valget den 13. juni 1999. Foto: Sydslesvigsk Vælgerforening.

listen. Rygtet har talt om affolkning, men så galt bliver det heller ikke. Den hidtidige bemanning skal indgå i en ny afdeling på 150 mand under Tønder og Gråsten politikredse, et korps, der overtager patruljeringen i det såkaldte bagland. Hovedkvarteret i Padborg nedlægges ikke helt. Det bliver til en lille nærstation med begrænset åbningstid og uden udrykning. En politimand kan man være sikker på ikke forlader Padborg. Det er borgmester Allan Niebuhr. Han er politiassistent af uddannelse. (FIA.)

Dyrehave trives

12. marts: Haderslev Dyrehave, et naturskønt område ved Haderslev Dam, er forbavsende hurtigt vokset sig stor og stærk. På fem år har besøgstallet, deriblandt mange børn, passeret de 200.000. Bestanden af rådyr, dådyr og kronvildt er nu oppe på 200. En udtynding er derfor nødvendig. (JV)

16. marts: Alle 750 ansatte ved det tyske Bundesgrenzschutz (en slags grænsegendarmeri) har fået tilbudt 40 timers begynderundervisning i dansk. Ordningen er blevet en succes. De tyske gendarmere får under deres patruljering en del kontakt med danskere i grænsestrøget. De vil gerne give en god service, og til dette hører et vist sprogkendskab. (Jllp.)

16. marts: Den danske regerings kontaktudvalg til det tyske mindretal har holdt møde i Sønderborg. Formanden, indenrigsminister Thorkil Simonsen, betegnede det som meget fornemt, at Sønderjyllands Amt var gået ind i det grænseoverskridende samarbejde ved dannelsen af Region Sønderjylland/Schleswig.

Formanden for det tyske mindretals organisation, Hans Heinrich Hansen, oplyste, at mindretallet for første gang siden 1920 vil holde sit eget grundlovs-møde for at markere den danske grundlovs 150-års jubilæum. (JV)

Ny grundlovssang

20. marts: Det var de danske skjalde, som sang. Sådan står der på Højskolesangbogens forside, og sangbogsredaktionen må nok belave sig på, at der dukker flere og flere nye skjalde op. Vi har lige fået en særlig grundlovssang, der ikke kan beskyldes for anmasselse i anledning af den danske junigrundlovs 150-års fødselsdag den 5. juni. Vinderen af en landsomfattende konkurrence om en ny festsang, der havde samlet et halvt hundrede bidrag, blev suverænt journalist Gunnar Juulovre fra det fynske. Han har fået en moderne klingende melodi af en kollega, Ole Dahl. Vinderne blev udvåbte på Folkehjem i Aabenraa af Bertel Haarder. Samme er så begejstret for resultatet, at han anser dens vej ind i Højskolesangbogen for sikret.

Døm selv efter et optryk her af de første to vers. Der er fem i det hele. (JV + EB)

Danmarks riges grundlov. Skabt af fremsyn og forstand.

Demokratiets forudsætning for et lille land.

Vejen til at vise verden, hvordan det går til,

at man har en rolle i et storpolitisk spil.

Danmarks fortid er et enevældigt monarki.

Så fandt konge, folk og fædreland et kompromis.

Der blev trukket skarpe skel imellem lov og dom.

Det var men'skerettighederne det handled' om.

21. marts: Lederen af Tønder Kunstmuseum, Ove Mogensen, ville dele glæden over indvielsen af en vellykket udvidelse, nyindretning og en spændende udstilling med så mange af landets egne børn som muligt.

For dem, der efterkom en personlig indbydelse i et antal af 2.154 personer(!),

kunne denne overdrevne gavmildhed godt irritere i forsøget på at løse cirkelns kvadratur. Hvor der er hjerterum, er der trods alt ikke altid husrum. I hvert fald var der feststemte mennesker nok til, at man kunne have forsøgt sig med et supplerende andendagsgilde. Som det begav sig, fik folk alligevel højst et glimt af hovedpersonen, prinsesse Alexandra, samt af kunst, arkitektur og alt det andet kulturgods. Selv prinsessen erklærede, at hun havde fået set så lidt af det egentlige, at hun var nødt til at komme igen. Det gør heller ikke noget. Prinsessen er næsten nabo til museet.

En af gæsterne, fhv. trafikminister J. K. Hansen, Sønderborg, blev så gal, at man næsten kan have sin tvivl om, hvorvidt han kommer igen. Ved denne lejlig-

hed hørte denne forhenværende åbentbart ikke til kredsen af VIP-personer og kom tilmed ud for, at han ikke kunne få lov til at sætte sig på en stol, der var reserveret andre. JV's reporter noterede til sin avis, at den kendte politiker på kogepunktet af sin vrede truede med at gå efter at have gerådet det nærmeste, man »kan komme, i raseri i et offentligt selskab, der venter en royal gæst«. (JV +EB)

Forkortelser:

FlA. Flensborg Avis
 Jllp. Jyllands Posten
 JV JydskeVestkysten
 No. Nordschleswiger
 RB. Ritzaus Bureau
 EB Forfatterens kommentar

Grænsen ved Kruså på et tidspunkt, hvor biltrafikken var knap så voldsom som i dag. Med bl.a. Schengenaf-talen mister mange af grænsebygningerne på dansk og tysk side deres nuværende betydning og funktion. Region Sønderjylland/Slesvig har derfor sat grænsen og grænseovergangene på dagsorden med henblik på en grænseoverskridende strategi for en forskønnelse af porten til Danmark. Foto: Institut for Sønderjysk Lokalhistorie.

Det sker – på nordslesvigske museer

Undsætningen af KZ-fanger

Frøslevlejrens Museum har gennem de seneste år foretaget en etapevis nyopstilling af sin permanente udstilling. Seneste etape var en ny udstilling om deportationerne af Frøslevfanger til KZ-lejr i Tyskland. Netop nu arbejder museet på den sidste etape af nyopstillingen, nemlig en udstilling om undsætningen af de fanger, som endte i KZ-lejr i Tyskland.

Oprettelsen af Frøslevlejren var blot ét udtryk for de danske myndigheders bestræbelser på at afbøde de værste virkninger af besættelsesmagtens internering af danske statsborgere. Lige siden de første deportationer af danske til tugthus eller KZ-lejr i Tyskland i efteråret 1943 havde myndighederne arbejdet for en hjemtransport. Da dette ikke i første omgang lod sig gøre, satte man kræfterne ind på at skaffe de deporterede postforbindelse med de pårørende og pakker med fødevarer og tøj. Dette arbejde blev ledet og samordnet af Socialministeriet, medens Udenrigsministeriet stædigt fortsatte forhandlingerne med tyskerne om en hjemtransport.

Denne vedholdenhed bar frugt i december 1944. I første omgang fik man lov til at hente 198 politifolk, derpå en del syge gendarmer, og herefter gik det slag i slag med mindre transportere frem til marts 1945. Indtil da var evakueringen et rent dansk anliggende. Socialministeriet fremskaffede køretøjerne samt alle nødvendige forsyninger. Og de evakuerede blev først og fremmest anbragt i Frøslevlejren til videre internering. I marts koordineredes den danske aktion med Svensk Røde Kors' »Hvide busser«. Grev Folke Bernadotte havde efter forhandlinger i

Berlin med Reichsführer Himmler fået tilladelse til at samle danske og norske fanger i KZ-lejren Neuengamme ved Hamburg med henblik på at transportere dem til det neutrale Sverige eller til Frøslevlejren.

Da halvdelen af det svenske hjælpekorps i slutningen af marts returnerede til Sverige, og Tysklands sammenbrud var nær, udrustede danskerne i påsken 1945 to store konvojer og stillede dem til svenskernes disposition. Fra nu af gik det stærkt med hjemtransporterne. Kulminationen var en imponerende armada af 200 hvide busser, som den 20. og 21. april førte mere end 4.000 danskere og nordmænd tilbage fra Neuengamme. I disse dage voksede fangetallet i Frøslevlejen til mere end 5.500. Kruså-Padborgområdet var i det hele taget et vitalt knudepunkt i hele denne storstilede evakueringsaktion. Her samledes konvojerne, inden de rullede sydpå over grænsen. Her blev de hjemførte underbragt, inden de førtes videre til det neutrale Sverige. Ikke bare i Frøslevlejren, men også på karantænestationerne i Kruså og Padborg. Her fylkedes sygeplejersker fra Danske Kvinders Beredskab, sygehjælpere, kokke, lotter og ikke mindst personale fra Civilbeskyttelsestjenestens Udrykningskolonne, som også var særdeles aktiv i selve konvojkørslen fra Neuengamme.

Fra december 1944 til befrielsen i maj 1945 blev ca. 7.000 danske og norske KZ-fanger hjembragt. Hertil kommer yderligere ca. 10.000 fanger af anden nationalitet i krigens allersidste fase.

Henrik Skov Kristensen

Museet på Sønderborg Slot

Permanent udstilling med tre nyopstillede håndværksudstillinger.

Indtil 1. juni:

Cathrinesminde Teglværksmuseum

SAMIS. Sammenslutning af Kunstnere i Sønderjylland.

Indtil 3. okt.:

Tønder Museum

Møntskatten fra Sdr. Vollum. Uddeponering fra Nationalmuseet.

Indtil sept.:

Kniplingsarbejder og -redskaber og gaver til Tønder Museum 1997 og 1998.

Indtil dec.:

Tønder Museums samling af smykker.

Indtil 28. aug.:

Sønderjyllands Kunstmuseum

»Facetter af nordeuropæisk kunst«.

Indtil 6. juni:

Drøhses Hus, Tønder

Broderisterne.

Indtil 31. dec.:

Div. kniplingsudstillinger.

Indtil 29. aug.:

Højer Mølle og Marskmuseum

Hvalfangerfærd - Marskboernes rejser mod nord.

8. maj - 6. juni:

Museet Holmen

Fransk grafik. Sort/hvid grafik af Catherine Keun. Arr. Kunstforeningen Cirklen.

12. maj - 29. aug.:

Aabenraa Museum

Udstilling om havepavilloner.

Indtil 30. maj:

Kunstmuseet Brundlund Slot

Chr. Panbos Kunstsamling. Perler fra en privatsamling med værker af C. W. Eckersberg, Michael og Anna Ancher, Wilhelm Hammershøi og Jeppe Madsen-Ohlsen.

Indtil 31. dec.:

Midtsønderjyllands Museum

Raritetskabinettet.

Indtil 31. dec.:

Fossiler fra Palæozoikum.

27. maj - 22. aug.:

Haderslev Museum

Klædedragt mellem Kongeåen og Ejderen 1780-1870. Arr. i samarbejde med Landsforeningen af danske Folkedansere.

SSW

Lars N. Henningsen, red.: »SSW - Dansksindet politik i Sydslesvig 1945-1998«. Flensborg 1998. 493 s., ill. Pris: 298 kr.

SSW omtales normalt nord for grænsen som det danske mindretals parti, men efter læsningen af det store jubilæumsskrift kan man blive helt i tvivl, og det kan alt efter ens temperament være en kvalitet eller en mangel!

Bogen er skrevet i anledning af partiets 50-års jubilæum, selv om man er lidt usikker overfor, hvornår partiet egentlig er blevet oprettet, men i hvert fald den 25. juni 1948 blev partiets program vedtaget af SSF, Sydslesvisk Forenings hovedbestyrelse. SSW blev formelt anerkendt af de britiske besættelsesmyndigheder den 5. august 1948, men allerede den 5. december 1947 havde briterne tilbudt at acceptere et dansk mindretalsparti.

Bogen er skrevet af Lars N. Henningsen, leder af arkivet og studieafdelingen ved Dansk Centralbibliotek for Sydslesvig, museumsinspektør Jørgen Kühl, Danevirkegården, og forskningsstipendiat Martin Klatt, Studieafdelingen ved Dansk Centralbibliotek for Sydslesvig. Alle tre meget kyndige sydslesvigkendere, som har delt opgaven mellem sig kronologisk. Man ser ikke den store forskel i stil og opbygning, så det kan undre, at man så klart markerer, hvem der har skrevet hvilke afsnit, ja, selv noterne bliver adskilt, ikke for de enkelte afsnit, men for de enkelte forfattere.

Man har undgået for mange gentagelser forfatterne imellem, men til gengæld er der mange gentagelser i de enkelte afsnit. Det er fordi alle tre forfattere forsøger at adskille SSWs aktiviteter i forbindelse med de tre forskellige typer af valg: kommunal- og kredsvalg, forbundsdagsvalg og landdagsvalg. Den nøje omtale af hvert enkelt valg er måske meget godt for partiets »egen hukommelse«, men gør indimellem bogen lidt tung

og omstændelig. SSW omtales gang på gang som et parti, ja, også SSF omtales flere gange som parti, men formelt betyder SSW »Südschleswigscher Wählerverband« for netop at signalisere, at SSW ikke var et almindeligt tysk parti efter den nyoprettede slesvig-holstenske valglov, men en nationalpolitisk bevægelse, en forening som repræsenterede »en hel befolknings fælles interesser«, som SSFs daværende generalsekretær Frants Thygesen udtrykte det (s. 69).

Bogen indeholder mange spændende forhold omkring SSW, og bl.a. SSWs oprettelse er en hel gyser i sig selv. Det er blevet sagt, at SSW er »et barn fra den engelske besættelsestid« (s. 243). Og det er da også rigtigt. Men det var også »die unerwünschte Partei« (s. 132). SSWs oprettelse hænger nøje sammen med hele røret om »Sydslesvig-hjem« efter 1945 og de mange tyske flygtninge østfra, selvbestemmelsesretten og loyalitet, den kolde krig og oprettelsen af Forbundsrepublikken m.m. Efter partiets meget komplicerede, men spændende oprettelse i 1948 kan man måske nok påstå, at bogens gennemgående tema drejer sig om, hvorvidt SSW er et mindretalsparti eller et regionalt parti. Jørgen Kühl hævder i hvert fald, at fra 1958 spiller det regionale en stadig større rolle (s. 255), og Martin Klatt har ligefrem en overskrift (s. 316), som hedder »SSWs regionalpolitik«. Men Martin Klatt gør dog også en god iagttagelse af SSWs regionalpolitik, når han (s. 399) konstaterer, at »tiden nok [har] overhalet opdelingen i det historiske Slesvig og Holsten«. Tilsvarende har Jørgen Kühl en interessant tabel (s. 301), som viser, at der i starten altid har været en vis sammenhæng mellem SSFs medlemmer og SSWs vælgertilslutning. Men udviklingen går i retning af, at SSW får færre stemmer, end der er medlemmer i SSF! Det vil altså sige, at mange i det danske mindretal ikke stemmer på deres eget parti! Til gengæld er det klart, at SSW ved de seneste kanonvalg har fået mange tyske stemmer! »SSW havde omsider nået at være valgbart

af hele den sydslesvigske befolkning«, konstaterer Martin Klatt korrekt (s. 393). Det er interessant, at forfatterne går ud fra, at læserne forstår tysk, da de fleste citater er på tysk uden oversættelse. Derfor er der også sluppet frygtelig mange germanismer med, som f.eks. fraktion, gremium, andragende, weitsicht, positionspapir og mange flere.

Man savner indimellem, at forfatterne i højere grad forholder sig lidt mere til de problemer, de analyserer, og kommer med en mere overordnet vurdering. Det bliver af og til lidt for meget officios partihistorie, når f.eks. Karl Otto Meyer ofte er den vigtigste kilde til sin egen historie!

Det gælder f.eks. også om forholdet mellem SPF, de såkaldte danskorienterede flensborgske socialdemokrater, som viste sig at være mere socialdemokratiske end danske. I den sammenhæng ville det have været spændende at få en forklaring på, hvorfor og hvordan de danske socialdemokrater med Hans Hedtoft i spidsen i høj grad støttede en fusion mellem SPF og SPD frem for en støtte til SSW (s. 115). Mente Hedtoft ligesom tyskerne, at den nydanske bevægelse ikke var ægte?

De få kritiske kommentarer kan dog ikke fjerne indtrykket af, at SSW har fået en flot og vedkommende partihistorie, som for alle perioders vedkommende giver læseren mange relevante oplysninger og en virkelig god forståelse af de særlige vilkår, som gælder for et nationalt/regionalt parti i Slesvig-Holsten.

Jørgen Buch

1848 - det mærkelige år

Claus Bjørn (red): »1848 - det mærkelige år« København 1998. 210 s., ill. Pris: 198 kr.

En foredragsrække på Københavns Universitet i foråret 1998 er grundlaget for bogen, der med sine otte bidrag fra velrenommerede forskere danner en collage af forskellige vinkler på det begivenhedsrige år 1848, hvor revolutionen bredte sig som en steppebrand hen over det europæiske kontinent. Claus Bjørn beskriver optakten inden for den danske helstat samt bøndernes entré på den politiske arena i sommerhalvåret i 1848; Hans Vammen fremsætter endnu engang sin op-

sigtsvækkende tese om de nationalliberale kupagtige magtovertagelse; Hans Schultz Hansen bidrager med en beskrivelse af det tidspres, som den provisoriske slesvig-holstenske regering måtte arbejde under; Flemming Lundgreen-Nielsen vurderer Grundtvigs indflydelse på begivenhederne eller mangel på samme, og Ole L. Frantzen bedømmer i sit bidrag om militære forhold den danske indsats positivt. Det er en stor gevinst, at en bog om 1848 desuden rummer en artikel af Niels Finn Christiansen om et hidtil underbelyst aspekt, nemlig den socialistisk-kommunistiske bevægelses spæde begyndelse.

Bogen skæmmes af, at illustrationerne er udført efter dårlige forlæg. I forordet nævnes, at »det har været muligt at udstyre publikationen med et ret betydeligt antal illustrationer«. Til alt held nævner redaktøren ikke noget om kvaliteten af dem. Den ene sjuskede billedgenivelse afløser nemlig den anden: Slemme er helsidesbillederne af Sorø Akademi og Rødding Højskole (s. 133 og s. 135), der ser ud, som om de betragtes gennem et hønsenet. Værre er gengivelsen af Hans Oldes maleri af den provisoriske regering foran rådhuset i Kiel (s. 89). Det er kopieret fra forsiden af et tillæg, som blev udsendt med en række slesvig-holstenske aviser den 3. januar 1998. Dette afsløres af, at tillæggets hovede er kommet med. Det er gået helt galt på side 117. Her er det viste ikke som angivet et træsnit, men et litografi. Det stammer heller ikke, som angivet, fra *Illustrierte Zeitung*, men fra Gustav Kühns Neuruppineriserie *Das merkwürdige Jahr*, som den foreliggende bog har titlen fra. Fejlen kan kun være opstået ved, at der er set forkert i billedhenvisningen til kopieringsforlægget, *Europäische Freiheitskämpfe*, der i 1994 blev udgivet af Museum für Volkskunde i Berlin - ejeren af det originale litografi. Henvisningen til, at dette skulle befinde sig i privateje, er nonsens, med mindre »privat-eje« hentyder til et privat ejet eksemplar af ovennævnte tyske bog.

En tekst kan styrkes ved en god billedredaktion. Den foreliggende bog beviser, at det modsatte også kan være tilfældet.

Axel Johnsen

De nordiske frivillige i Treårskrigen

I 1845 blev der afholdt et skandinavisk studentermøde i Ridehuset på Christiansborg. En af hovedtalerne var den unge Orla Lehmann, der i højstemte vendinger udmalede sin vision om et kommende frit, treenigt Norden. Ideen havde i 1830'erne og 1840'erne vundet stadig større tilslutning i Nordens akademiske miljø, og ved studentermødet i København var tiden moden til at skride til handling. Lehmann afkrævede de forsamlede et løfte om »at holde sammen, indtil vi have frelst vort Fædreland«. Derefter deklameredes 250 taler og tømtes 600 flasker champagne for det forenede Norden. Allerede tre år senere bød den første lejlighed sig til at vise, om den nordiske treenighed var mere end skåltaler.

I Treårskrigen 1848-50 deltog 357 svenske og norske frivillige på dansk side i kampen mod de oprørske slesvig-holstenerne og Det tyske Forbund. De frivillige udgjorde en broget flok af studenter, officerer, landmænd, handelsmænd og læger, og deres baggrund for at drage i felten var mindst lige så forskellig som deres profession. Mange lod sig styre af deres eventyrlyst, mens andre flygtede fra personlige problemer. Nogen afgørende militær betydning fik deres deltagelse næppe, og for langt de flestes vedkommende varede krigsdeltagelsen kun indtil våbenstilstanden i august 1848. Men de frivillige styrkede den danske moral, og sammen med et 4.500 mand stærkt svensk troppekontingent på Fyn holdt de liv i drømmen om den nordiske treenighed. Opmærksomheden omkring de svenske og norske soldater var overvældende. Under den første våbenstilstand, der var kommet i stand ved svensk mægling, formåede en kreds

af danske berømteder, heriblandt H. C. Andersen, Adam Oehlenschläger og H. C. Ørsted, at indsamle ikke færre end 44.000 underskrifter til en takkeadresse til de frivillige, prydet med nordisk-mytologiske motiver efter alle kunstens regler. Taksigelsen blev formuleret således: »Da vort fædreland i farens stund rejste sig til nødværge, til forsvar for sin ret og selvstændighed, til værn for sit og Nordens ældgamle grænseskel, da trængte kampråbet frem hinsides Sundet. Og ikke forgæves lød det iblandt nordens urfælde; mangan herlig yngling, mangan ædel mand ilede hid fra den fjerne arne og stillede sig i de kjæmpendes rækker. Med højmodig djervhed have I vore fostbrødre! på farens dag blandet blod med vore egne krigere; i vor moderlige jord bevares støvet af eders faldne helte. At frede om disses minde skal være os en hellig pligt ...«.

Eftertiden har rejst to mindesmærker for de nordiske frivillige. I begge tilfælde drejer det sig dog om mindesmærker for de nordiske frivillige fra begge slesvigske krige i 1848-50 og 1864. Det ene findes på Kassellets Smedelinie i København og blev indviet den 6. juli 1920 på årsdagen for slaget ved Fredericia. Det andet er en obelisk, tegnet af arkitekt C. Brummer og rejst på Dybbøl Banke i 1936. Monumentet er omgivet af fire rå sten, der bærer navnene på de nordiske lande Finland, Island, Norge og Sverige. Det er bemærkelsesværdigt, at der i tiden mellem krigen, hvor tanken om den nordiske enhed endnu var stærk, ikke blev rejst et monument over de nordiske frivillige. Først da den nordiske treenighed igen var reduceret til skåltaler, blev der rejst mindesmærker over den.

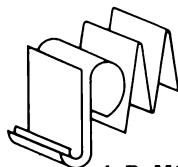
Axel Johnsen

TRYKKERGAARDEN

HUMLEHAVEN · SKIBBROGADE 5 · 6200 AABENRAA · 74 62 63 66

WINDS
BOGTRYKKERI A/S

Gravene 12 . 6100 Haderslev . Tlf. 7452 2231

J. P. MØLLER
BOGBINDERI A/S
CHRISTIANSFELDVEJ 70
DK-6100 HADERSLEV
TELEFON 74 52 13 61

NCC RASMUSSEN & SCHIØTZ

NCC Rasmussen & Schiøtz Byg A/S
Elvej 2 A – 6000 Kolding
Telefon 79 31 66 00 · Fax 79 31 66 66

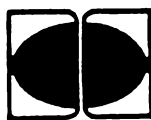
P.J.SCHMIDT A/S
VOJENS

SYDBANK

Fuglsang

*Den ka'
vi li' ...*

cb carl c. biehl
6300 Graasten 6200 Aabenraa
Tlf. 74 65 10 16 Tlf. 74 62 35 26

**Thomsens
Boghandel**

STORT UDVALG I HÅNDBØGER

Storetorv 2 . 6200 Aabenraa . Tlf.: 74 62 37 20 / 74 62 22 29

... Aktiv i grænselandet ...

Folkeafstemningen i 1920 delte Sønderjylland ved Skelbækken. To nationale mindretal opstod, og anerkendelse af disse er en vigtig forudsætning for et godt samarbejde på tværs af landegrænsen.

Der hersker gode forhold mellem mindretals- og flertalsbefolkning, - men stadig er der forskel på dansk og tysk. Ca. 50.000 sydslesvigere ønsker at leve som danske i det tyske samfund. En af forudsætningerne for et aktivt dansk kulturelt og folkeligt liv i Sydslesvig er støtten fra Danmark. Den giver midler til drift af danske børnehaver og skoler - ungdoms- og kirkeligt arbejde - biblioteker og meget mere.

Den danske stat og Grænseforeningen yder og formidler denne støtte. En stor medlemsskare i Grænseforeningen er det folkelige grundlag for, at dette fortsat kan ske.

Bliv medlem af GRÆNSEFORENINGEN

»Det er Grænseforeningens formål at virke til støtte for danskheden i grænselandet - særligt syd for grænsen, samt at styrke og udbrede kendskabet til grænselandets forhold«

Protector:

Hans Kongelige Højhed Prins Joachim

Årskontingentet varierer i lokalforeningerne omkring 100,- kr. For dette beløb får du fire gange om året bladet »GRÆNSEN«, - Grænseforeningens smukke årbog samt indflydelse på det lokale arbejde i din egen kreds.

Ring eller skriv efter Grænseforeningens brochure: Postboks 1530, Peder Skrams Gade 5, 1020 Kbh. K. Tlf. 33 11 30 63 eller hos den lokale formand.

Tønder Amt

Svend Kristiansen
Østerbyvej 32
6280 Højer
tlf. 74 78 32 15

Haderlev Vesteramt

Sigrid Andersen
Rangstrupvej 20
6534 Agerskov
tlf. 74 83 31 56

Haderslev Østeramt

Lisbet Skau
Hasselvej 4
Hammelev
6500 Vojens
tlf. 74 50 79 22

Sønderborg Amt

Marie Hess
Frydenlundvej 5
6430 Nordborg
tlf. 74 45 61 91

Aabenraa Amt

Ove Nissen
Dalsmark 3
6300 Gråsten
tlf. 74 65 07 45

